

અ નુ ક મ ણિ કા

અંડ ૧લો।

		પૃષ્ઠાંક
પ્રકરણ ૧જી	પ્રાત્નાવિક	૧
„ ૨જી	દ્રવ્ય વિચાર	૩
„ ૩જી	આત્મા	૧૧
„ ૪થું	આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ	૧૯
„ ૫મું	માર્ગ	૨૧

૫૩ રજો

पारमार्थिक दृष्टि सिंदु

[illegible]

નમ્ર નિવેદન

શ્રી 'પુ'જામાઇ જૈન ગ્રન્થ માળા' શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતી-નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ, તરફથી શ્રી 'કુ'દકુદાચાર્ય'ના પશુ રત્નો, નામનુ પુસ્તક, જેની પ્રથમાવૃત્તિ સન્ ૧૯૩૭ મા પ્રગટ થયેલ, તેની પ્રત મારા જોવામા સન્ ૧૯૬૮ મા આવી, ત્યારે તે મંગાવવા સમિતિમા પત્ર લખ્યો પરંતુ તે 'પુસ્તક દાલમા મળતું નથી,' એ મનઝમતો પત્રો ઉતર આવ્યો ત્યારે તેને સરખા ભાષામા પ્રગટ કરવાની અને તે પશુ બાળજીવો સમજી શકે તેવી ભાષામા સરલ રીતે અને સાધકોને માર્ગદર્શક થાય, એ રીતે સક્ષેપમા લખવાની-દિલમા પ્રેરણા થઇ વર્તમાનમા મોઢા 'વ્યવહાર'ને જ મદત આપે છે, તો કોઇ વળી નિશ્ચયને જ સર્વ કદ માને છે વ્યવહાર મધન છે અને નિશ્ચય સાધ્ય છે અન્યોન્ય એક બીજાના પરક છે એકલા વ્યવહારથી કાયં સિધ્ધિ નથી, તેમ જ એકાન નિશ્ચયથી પણ કાયં સિધ્ધિ નથી માટે આ ગદ્ય વર્તમાનમા જાણવું ધણ જ વરુની છે અને તે હેતુ ગદ્ય ન જાણવા કેપ અજાનને કાગળે આ જૈન સમાજમા વિરાદ ઉપસ્થિત થયો છે. એવે અમથે આ પુનિદા વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને માર્ગનુ ગદ્ય પતાવનાઃ દોષ, અમાધાન સદ, સાધનાનો માર્ગ અપષ્ટ વિનિ કરનાઃ અને એ હેતુથી તથા વિગત વ્યાખ્યાનમિત પ્રેમીને માર્ગદર્શક બની સાધનામા કિય લયોત્તિઃપ બની તેનો માર્ગ પ્રકાશિત કદે અને સાધક, જાન સદ શિવાશીલ બની મોક્ષ માર્ગમા વ્યાગજને વ્યાગજ વિગત સાધે એ જ કામના છે. આ પુસ્તકનુ નામ "મધન નુહિન

સહેતુક રાખેલ છે. કારણ કે આ જીવાત્મા કેવી રીતે અધાયેલો છે, અને તે કેમ કરીને મોહના અંધનથી મુક્ત થઈ શકે તે આ પુસ્તકમાં સરલ રીતે બતાવેલ છે તેથી જ તેનું તે નામ યોગ્ય અને સાચું છે. જે ભવ્ય જીવો અધનનું કાગણુ બાણી તેને તોડવાને પ્રયત્નમાં થશે તે જરૂર ભવમધનની ખેડીને તોડીને ભવસાગરથી પાર થઈ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પામી અધનથી મુક્ત થશે ભવ્ય જીવોને આ પુસ્તક આનંદ આપનાર અને વિકાસમાં સદાયક અને, એ જ મગ્ન કામના સહ વીરમું છું.

શિ વિદ્યશાન્તિ આલોક

તે મર્વોત્કૃષ્ટ મુખના હેતુભૂત સમ્યક્દર્શન ! તને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે.

તે જીવ નીતગત ! તમને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું તમે આ પામવું પ્રત્યે અનંત અનંત ઉપકાર કર્યા છે

તે કુદકુંદાદિ આગામી ! તમારા વચનો પાળી નામપાનુમવાનને તમે આ પામવું પદ્મ ઉપકારજનક થયા છે ને માટે હું તમને અતિશયભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું.

શ્રીમદ્ નાગવ્યક — રામવાન-૨ (૧૦)

શુદ્ધિ પત્રક

પાનુ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮	છેલ્લી	જીવતો છે, અને જીવતો હતો, —	અને જીવતો હતો તે જીવ છે.
૧૧	૭	તે શરીરો, ને તે જીવોને	તે શરીરો, તે તે જીવોને
૧૩	૨૦	સત્તાગત	સત્તાગત
૧૩	૨૫	ફટનોટ * ૨ નીચેની લીટીઓ 'ક્ષયોપશમ એ એવા ..થાય છે'	ફટ નોટ * ૧ સાથે અનુસંધાનમાં છે.
૧૭	૪	મોહક	મોહ
૧૯	૧૧	બન	બને
૨૧	૧૬	સયમ	અસયમ
૨૨	૧૫	બધાતો	બંધાતો
૨૪	૨૪	ગુપ્ત	ગુપ્તિ
૨૬	૧	અનદારી	અનાદારી
૨૯	૨૪	ધન્યાદિ	ધાન્યાદિ
૩૧	૧૧	દુષ્ટદિ	દુષ્ટદિ
૧૯	૧૪	દેવલક્ષી'ની	દેવલક્ષી'
૨૩	૨૦	અદ'તાદિની	અદ'તાદિની
૨૯	૧૩	વ્યવહારિ	વ્યવહારિ
૩૩	૬	સયમ	સંચય
,	૭	નદ્યો	કુદ્યો
,	૧૮	પનિણુમતો	પનિણુમતો
"	"	પનિણુમોને બાણુને	પનિણુમોને કિન્ન બાણુને
૨૭	૧૨	જીવન	જીવન

૩૯	૨	નિજંરા	નિજંરા
૪૫	૧૦	ઝોટલ	ઝોટલે
૪૯	૧૬	પ્રકૃતિ	પ્રકૃતિ
૫૩	૧૧	ઉત્તમ	ઉત્તમ
૪૪	૧૧	નિમિત્ત થતા	નિમિ તે
૪૪	૧૯	ને કરી	તે ફરી
૪૪	૨૪	નાહ	નદિ
૪૫	૧૮	ળને	ળને
૪૭	૧	હુ	હુ
૪૭	૭	સિદ્ધ	સિદ્ધિ
૪૭	૨૩	અપ્રાપ્ત	અપ્રાપ્તિ
૪૯	૨૬	સમધ	ખંધ

પાનુ	લીટી	અગુઠ	ગુઠ
૫૦	છેલ્લી	શ્રાતેન્દ્રિય	શ્રોતેન્દ્રિય
૫૮	૩	ળવિળ	ળવિ ળ
૫૮	૪	ગોકખ	ગોકખ
૫૮	૯	ગોકખ	ગોક મં
૫૪	૧૪	વિગોકખાળું	વિગોકખાળું
૫૫	૧	દ્ધામો	દ્ધા મો
૫૫	૫	ગોકખ	ગોકખ
૫૫	૧૨	ગિરનેકખો	ગિરનેકખો
૫૫	૧૨	દવદિ	દવદિ
૫૫	૧૦	મિકખુગ્ગ	મિકખુગ્ગ
૫૧	૧	કમકખો	કમકખો
૫૫	૨૨	મુજદિ	મુજદિ
૫૧	૨૨	મુજદિગેય	મુજદિ લે

ભાગ ૧ માં

प्रकरण १६

प्रास्ताविक

भंगगायत्री,

પ્રથમ અર્થને અનુપમ શોધકગતિને પામવા અર્થ સિદ્ધિને નમસ્કાર
કર્તીને, તેમના રાજ્યના મુજબ, હું આ આત્મ જ્ઞાનને અર્થ છું. હામ
બેંગલોર અર્થથી બનેલા તે અર્થને ધર્મીયાર સામગ્રીમાં આવી છે
પરિચયમાં આવી છે તથા અનુભવમાં આવી છે, પંચ ગંગાદિ
ગતિ નાદ આત્મજ્ઞાનની દ્વારા ફલિત થી છે તે અર્થ માની
પામીને જે હું જ્ઞાન અર્થ છે, તેમજ નમસ્કાર કરી સત્યવાદ ૧

ਸਾਹਿਤ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

[illegible]

અથવા ઉલટો (વિપરીત) સમજવો, અન્ય પ્રત્યે કશ્ચાનો અભાવ, અને આસક્તિ-એ મોહનાં લક્ષણો છે જિન શાસ્ત્ર વડે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી યથાર્થ સમજ મેળવનાર મનુષ્યનો મોહસમૂહ નિશ્ચય ક્ષીણ થાય છે જે મનુષ્ય આત્માનું તેમ જ તેનાથી ભિન્ન એવા અન્ય પદાર્થોનું વિવેક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, તે મોહનો હાય કરી શકે છે. અન્ય ભૂતપ્રાણીઓને જેમ ઇન્દ્રિયો રૂપી ચક્ષુ છે. તેમ સાધકને શાસ્ત્ર રૂપી ચક્ષુ છે. વિવિધ ગુણો અને પગિણામો સદિત બધા પદાર્થોનું જ્ઞાન શાસ્ત્રમાં છે. પદાર્થોની જેની સમજ કે શ્રદ્ધા શાસ્ત્રપૂર્વક નથી, તેને અડી સાચી સાધના સંભવી શકતી નથી, અને જેની સાધના સાચી નથી તે મોહભાગી શાનો ? માટે ચાગ* પ્રકારની (સામાજિક) ગતિમાંથી મુક્તિ અપાવી નિર્વાણ અપાવનાર અને સર્વજ્ઞ મહામુનિઓના મુખમાંથી નીકળેલ શાસ્ત્રને નમન કરી તદ્દનુસાર હુ જે કહું છું તે શ્રવાણ કરો.

* દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક અને નાગદ્વા એ ચાગ ગીત છે

પ્રકરણ ૨ નું

द्रव्य विचार

આ સમગ્ર લોક જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આદ્યશ અને દાળ એ છ દ્રવ્યોનો બનેલો છે. તે દ્રવ્યો સત્ છે. દાદનાં કરેલાં નથી. સ્વભાવ સિદ્ધ છે, અનાદિ નિધન છે, ત્રિલોકના દાગ્ધુબન છે, અન્યોન્યમાં પ્રવેશ કરી શકે છે, અન્યોન્યને અવદાશ આપે છે અને છતાં પોતાનો સ્વભાવ તજ્જતાં નથી. લોકથી બહાર માત્ર ખાલી આદ્યશ (અલોકાદ્યશ) છે.

સત્તી વ્યાખ્યા

કોઈ પદાર્થ સત છે એમ કહીએ તો તેનો અર્થ એ છે કે, જે
પદાર્થ ઉત્પાદ-વ્યય-ધૌવ્યાત્મક હોય તે તેનો અર્થ એ થયો કે,
ઉપર જણાવેલાં છ મુદ્દાઓમાંથી કોઈ દ્રવ્ય અપચિન્નતાની ગોટલે કે
ફટક-નિત્ય નથી, તેમ જ માત્ર ક્ષણિક પણ નથી પરંતુ અચિન્નતા-
નિત્ય છે. આપણે જોઈએ છીએ કે વસ્તુનાં ચાલુ પરિણામો નાશ
પામે છે, નવા ઉત્પન્ન થાય છે અને છતાં વસ્તુ પોતે અગ્રક પ્રકારે
કાયમ રહે છે જેમ કે મોનાનું ફૂડળ મરીને કુટ્ટ થાય છે, ત્યારે
ફૂડળ રૂપનો નાશ થાય છે, કદા રૂપની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે
છતાં તે રૂપાતર દરમ્યાન મોનું દ્રવ્ય રૂપે કાયમ રહે છે તેમાં
પણ સમજવાનું એ કે દ્રવ્યની પોતાની ઉત્પત્તિ કે નાશ
નથી થતો પરંતુ તેના પર્યાયીની અપેક્ષાએ તે ઉત્પત્તિ, નશ અને પ્રવ-
રુદ્ધ બને છે ભીંગ શબ્દોમા કહીએ તો પોતાના કૈશિક વિવિધ
ભાવો રૂપે અચિન્નમય રહેવા છતાં દ્રવ્ય પોતે તો નિત્ય એ ર અગ્ર
દ્રવ્ય જેમ જ સત્ય છે ઉત્પત્તિ, વિનિ અને નશ રૂપ ભાવો કદા
સત્યેત્વ રોય છે અત્યન્ન ઉત્પત્તિ, વિનિ અને નશ રૂપે તેમા
જેવો ભાવ છે તે તે સત્યેત્વ રૂપે સત્ય છે એવી દ્રવ્ય સત્ય
તે જ સત્ય છે.

દ્રવ્યની વ્યાખ્યા

કોઈ પદાર્થ દ્રવ્ય છે એમ કહીએ તો તેનો અર્થ એ કે, તે પોતાના વિવિધ પર્યાયો (પરિણામો) ઉપે, દ્રવ્ય છે. અર્થાત્ તે તે પર્યાયો (પરિણામો) પ્રાપ્ત કરે છે. પર્યાયો વિનાનું દ્રવ્ય ન હોય અને દ્રવ્ય વિનાનો પર્યાય ન હોય. દ્રવ્ય ગુણાત્મક છે અને તેનાં પરિણામો એ તેના પર્યાય છે દ્રવ્ય વિનાના ગુણ ન હોય અને ગુણ વિનાનું દ્રવ્ય ન હોય. દૂધમાં, જે ગુણ યુક્ત છે તથા પર્યાયવાળું છે તથા પોતાના સ્વભાવનો પરિત્યાગ કર્યા વિના ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવત્ત્વ યુક્ત છે તે દ્રવ્ય કહેવાય પોતાના ગુણો અને પર્યાયો તથા ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવત્ત્વ સાથે અગ્નિત્વ એ જ દ્રવ્યની સત્તા અથવા સ્વભાવ છે

ગુણ અને પર્યાય

અહીં એ પણ સમજવાનું છે કે, દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયમાં અસપેક્ષ અન્યત્ત્વ છે પણ પૃથક્ત્વ નથી વસ્તુઓ વચ્ચેનો ભેદ તો ભગવાને બે પ્રકારનો જણાવ્યો છે પૃથક્ત્વ રૂપી અને અન્યત્ત્વ રૂપી પગલે એટલે જુદા પ્રદેશમાંના હોવા તે અને તે ઉપ ન હોવા તે અન્યત્ત્વ જેમ કે દૂધ અને તેની ધોળાશ વચ્ચે અન્યત્ત્વ છે, પૃથક્ત્વ નથી પરંતુ દૂધ અને દહી વચ્ચે પૃથક્ત્વ છે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય વચ્ચે તેનું પ્રયક્ત્વ નથી દ્રવ્ય વિના ગુણ કે પર્યાય નથી હોતા. દ્રવ્ય જે જે પર્યાયો ધોળા કરે છે તે ઉપે તે પાને જ ઉત્પન્ન થાય છે જેમ કે માનુષ જ કાળ થાય છે નહીં, માનુષ છે કે સ્ત્રી થાય છે પર્યાયોની અવેશાએ જોઈએ તો ના ના પર્યાયો ઉત્પન્ન થાય છે જે પદાર્થ ન હોતા, પરંતુ દ્રવ્યની અવેશાએ જોઈએ તો તે પોતે તો કાયમનું નયમ છે જો દૂધ થાય કે, મનુષ્ય થાય નહીં પણ થાય છે, પરંતુ તે મમ પર્યાયોમાં ન પોતાનું અસ્તિત્વ જોડતો નથી નથી તે અન્ય નથી પરંતુ એ પણ માનવું જ કે, જો મનુષ્ય હોય છે ત્યારે દેહ નથી તેનો અને દેહ હોય છે ત્યારે મિત્ર નથી તેનો આમ

દ્રવ્યાધિકં નયતીત્ અપેક્ષાએ બધા પર્વાયો એક દ્રવ્ય રૂપ જ છે પરંતુ પર્વાયાધિકં નયતી અપેક્ષાએ તે વખત પૂરે તો તે હવે તેને પર્વાય સાથે તન્મયી હોવાથી તે પર્વાયો એક જીવન્મયી હુદા છે આમ હુદા હુદા પર્વાયતી અપેક્ષાએ એક જ દ્રવ્યને વિષે 'છે' (આદ્યન્તિ) 'નથી' (અન્યાદ્યન્તિ) 'છે નથી' (અન્યાદ્યન્તિ-અન્યાદ્યન્તિ) ચારદશવ્ય છે (આદ્યદશવ્ય) વગેરે સપ્તભગી પ્રયોગ ઘટી ગટે છે જાણી સત્ પદાર્થનો નાગ નથી થતો અને અચળતાની વ્યવસ્થા નથી થતી વ્યવસ્થા અને વિન શ ગુણ પર્વાયની અપેક્ષાએ દ્રવ્યમા હોવાય છે

અસ્તિતાય-

૧૦ દ્રવ્યોમાથી હવે પુરગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આદ્ય એ પાંચ અસ્તિતાય પણ હોવાય છે જે પદાર્થ ગુણ પર્વાય હુદા હોય તથા અનેક પ્રદેશાત્મક હોય તે અસ્તિતાય હોવાય

દ્રવ્યોના વિવિધ વર્ગીકરણ દ્રવ્યોના બે પ્રકાર જ હવે અને અહીં જ દ્રવ્ય એવન છે અને એક વ્યાપારમય છે પુરગલ વગેરે જાણના અહીં દ્રવ્યો અચેતન છે જડ છે દ્રવ્યોના મૂત અને અમૂત અથવા પણ બે વિભાગો છે જે એકોથી દ્રવ્યોને જાણી શકાય તે તેમના ગુણ હોવાય દ્રવ્ય મૂત હોય કે અમૂત હોય તે પ્રમાણે તે પણ મૂત કે અમૂત હોય છે. મન્દિય ગ્રાહ ગુણો મૂત હોવાય અને તે પુરગલના જ હોય છે પરમાણુથી માટીને રૂઢી સૂધીના પુરગલ

* નય એટલે એક જ વસ્તુને જુદી જુદી દ્રષ્ટિએ વ્યવસ્થા કરવા જુદા જુદા અભિપ્રાય નો રુખ્ય બે છે દ્રવ્યાધિકં અને પર્વાયાધિકં આદ્યના ગુણ રૂપ તથા દ્રષ્ટિ રાખી તે નો રૂપન રૂપ તે દ્રવ્યાધિકં અને તેની વિરુદ્ધ દ્રવ્યોના પર તે રૂપન રૂપ તે પર્વાયાધિકં નય હોવાય છે

ન નેન, એવે વિભાગ ન રૂપ એ, આદ્યના અરુપે રૂપે રૂપે છે એવા અનેક પ્રદેશોને અર્થને રૂપે, વસ્તુને અસ્તિતાય હોવાય છે

દ્રવ્યની વ્યાખ્યા

કોઈ પદાર્થ દ્રવ્ય છે એમ કહીએ તો તેનો અર્થ એ કે, તે પોતાના વિવિધ પર્યાયો (પરિણામો) રૂપે, દ્રવ્ય છે. અર્થાત્ તે તે પર્યાયો (પરિણામો) પ્રાપ્ત કરે છે. પર્યાયો વિનાનું દ્રવ્ય ન હોય અને દ્રવ્ય વિનાનો પર્યાય ન હોય. દ્રવ્ય ગુણાત્મક છે અને તેનાં પરિણામો એ તેના પર્યાય છે. દ્રવ્ય વિનાના ગુણ ન હોય અને ગુણ વિનાનું દ્રવ્ય ન હોય. દૂકમાં, જે ગુણ યુક્ત છે તથા પર્યાયવાળું છે તથા પોતાના સ્વભાવનો પરિણામ કર્યા વિના ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવત્વ યુક્ત છે તે દ્રવ્ય કહેવાય. પોતાના ગુણો અને પર્યાયો તથા ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને ધ્રુવત્વ સાથે અસ્તિત્વ એ જ દ્રવ્યની સત્તા અથવા સ્વભાવ છે.

ગુણ અને પર્યાય

આડી એ પણ સમજવાનું છે કે, દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયમાં અગમપગમ અન્યત્ર છે પણ પૃથક્ત્વ નથી વસ્તુઓ વસ્તુઓ ભેદ નીચે ભગવાને બે પ્રકારનો જણાવ્યો છે. પૃથક્ત્વ રૂપી અને અન્યત્ર રૂપી. પ્રયત્ન એટલે જુદા પ્રદેશમાંના હોવા તે અને તે રૂપ ન હોવા તે અન્યત્ર જેમ કે દૂધ અને તેની ધાળાશ વચ્ચે અન્યત્ર છે, પ્રયત્ન નથી પરંતુ દૂધ અને દૂડી વચ્ચે પૃથક્ત્વ છે. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણે તેમ પ્રયત્ન નથી દ્રવ્ય વિના ગુણ કે પર્યાય નથી હોતા. દ્રવ્ય જે જે પર્યાયો ધારણ કરે છે તે રૂપે તે પોતે જ ઉત્પન્ન થાય છે જેમ કે જાનુ જ દરેક વાચ છે ન. વાચ જ રૂપીની થાય છે, પચાસની અપેક્ષાએ તેને એ નો નવા નવા પર્યાયો અન્યત્ર થાય છે જે પાંચ નથી, પરંતુ દરેકની અપેક્ષાએ તેને એ નો નો પોતે નો અન્યત્ર નયમ છે. આ દેશ થાય છે, મનુષ્ય થાય ન, પશુ થાય છે, પક્ષી તે સહી પચાસમાં તે પોતાનું આન્મત્ત જોતો નથી તેવી તે અન્ય નથી પરંતુ એ પશુ માનુ છે કે, જીવ મનુષ્ય થાય છે નહીં દેશ નથી જોતો અને દેશ થાય છે ત્યારે મિત્ર નવા નવા આમ

અને દ્રવ્યમાં રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ એ ચાર ગુણો હોય છે. શબ્દ એ પુદ્ગલનો પરિણામ છે, ગુણ નથી

અમૂત દ્રવ્યોના ગુણ સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે છે. આકાશ દ્રવ્યનો ગુણ અવગાહ-અન્ય દ્રવ્યોને જગ્યા આપવી-તે છે. ધર્મ દ્રવ્યનો ગુણ ગતિહેતુત્વ-ગતિમાન દ્રવ્ય ને ગતિમાં નિમિત્ત રૂપ થવું તે-છે. અધર્મ દ્રવ્યનો ગુણ સ્થિતિ કારણતા-સ્થિતિમાન દ્રવ્યની સ્થિતિમાં નિમિત્ત રૂપ થવું તે-છે, કાલ દ્રવ્યનો ગુણ વર્તના-પોતાની મેળે વર્તતા પદાર્થોને, વર્તવામાં મદાયરૂપ થવું તે-છે, આત્માનો ગુણ ઉપયોગ એટલે કે બોધ રૂપ વ્યાપાર-ચેતના છે. આકાશ દ્રવ્ય લોક-અલોકમા રહેલું છે ધર્મ અને અધર્મ લોકમાં વ્યાપીને રહ્યાં છે; જીવ અને પુદ્ગલને આધારે કાલ દ્રવ્ય પણ લોકમા રહેલું છે, આકાશના પ્રદેશની પેઠે ધર્મ-અધર્મ અને જીવના પણ પ્રદેશ જગ્યા પગથાળે ને પ્રદેશ નથી કારણ કે તેના ઉપરથી જ આકાશાદિના પ્રદેશ નક્કી કરાય છે. પગથાળથી વ્યાપ્ત આકાશને પ્રદેશ કહે છે તે પ્રદેશ અન્ય સર્વ દ્રવ્યોના આગ્રહોને અવધાન આપી ગદે છે. જીવ, પગથાળ, ધર્મ, અધર્મ અને આગ્રહ એ પાંચ દ્રવ્યો અસંખ્ય પ્રદેશવાળા છે. કાલ દ્રવ્ય આગ્રહ પોતાથી તથા તેના પગથાળ

* ગુણ નો તેન કારણ કે જે રૂપ દ્રવ્ય પ્રમેય પ્રતીત થવું તેવ. પણ શબ્દ નો જગ્યાએ જે પગથાળ મર્યાદા અવધાન છે ત્યારે પ્રગટ થાય છે માટે તે પદ્મવ ગાળવું પરિણામ છે ગુણ નહિ. અન્ય દ્રવ્યોના અન્ય આકાશનો ગુણ માને છે પરંતુ તેની સામે સ્થિત એ છે કે જે જે સ્થિતિમાં પગથાળ મોટા હિરોધ દેવાય તે ગુણ-ગુણી જેવ ન ગદે, આત્મા નો અનર્થ છે પરંતુ શબ્દ નો જગત, કદ કારણે પદાર્થોના પદા થાય છે અને પદા થતા રખતે ગુણ, કારણ વગરને કારણે છે માટે નર્થ છે ને આકાશનો ગુણ ન કારણ.

અધ્યમ ૩

જેવું ધર્મ દ્રવ્ય છે તેવું અધર્મ દ્રવ્ય છે પૃથ્વીની પેઠે, તે ગમન ક્રિયા સુકત જીવ-પુદ્ગલ-દ્રવ્યોને સ્થિતિ કરવામાં કારણભૂત છે, જે દ્રવ્યો ગતિ કરી શકે છે, તેમની સ્થિતિ પણ સભાવે છે, આ ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યોના હોવા અને ન હોવાને કારણે લોક અને અલોક એવા ભેદો પડ્યા છે, જ્યાં ધર્મ-અધર્મ દ્રવ્યો છે તે લોક, અને જ્યાં તે બે નથી, તે અલોક ગમન અને સ્થિતિ તેમની સદાયતાથી થાય છે, તે બન્ને ભિન્ન છે, છતાં એક જ ક્ષેત્રમાં રહેતા હોવાથી અવિભક્ત પણ છે.

(૪) કાલ

કાલ દ્રવ્ય વર્ણુ ગંધ રસ સ્પર્શ આદિ રહિત અમૃત છે, અન્ય દ્રવ્યોને પરિણમવવામાં નિમિત્તરૂપ એવું તેનું લક્ષણ છે

(૫) પુદ્ગલ

પુદ્ગલ દ્રવ્ય ચાર પ્રકારનું છે સ્કંધ, સ્કંધદેશ, સ્કંધપ્રદેશ અને પરમાણુ. સ્કંધ એટલે સમસ્ત પિંડ તેનો અર્થો ભાગ તે દેશ, તેનો પણ અર્થો ભાગ તે પ્રદેશ અને જેનો બીજો કોઈ વિભાગ ન થઈ શકે તે પરમાણુ. પુદ્ગલ દ્રવ્ય રસ, ગંધ, રૂપ, સ્પર્શ વાળાં રૂપી (મૂર્ત) હોય છે. દન્દ્રિય બોધ્ય પદાર્થો, પાંચ શરીરો, મન, કર્મો તેમ જ બીજું જે કોઈ મૂર્ત છે, તે બધું પુદ્ગલ છે

(૬) જીવ

જીવો બે પ્રકારના છે. - સસારી અને મિદ્ધ (મુક્ત) બન્ને પ્રકારના જીવો અનંત છે, તેઓ ચેતનાત્મક છે, અને ઉપયોગ એટલે કે બોધ આપાદ રૂપ પરિણામવાળા છે મંસારી જીવો દ્વંદ્વસંહિત છે અને મક્ત જીવો અનર્ગીરી છે સસારમાં જે કોઈ જાત, દન્દ્રિયો, આયુષ્ય અને વિશ્વશાસ એ ચાર પ્રાણો વહે જીવે છે, જીવે અને જીવે છે, અને જીવે છે, જેમનું પ્રાણ ધાગ્યુષ્યુ (એટલે દેહ

ધારણપણ) સર્વથા ટળી ગયું છે તેવા દેદથી મુક્ત થયેલા હશે સિદ્ધ દેહેવાય છે, તેમનું વાણીથી વર્ણન કરવું શક્ય નથી.

હવે અસંખ્ય પ્રદેશ મુક્ત હોય છે, અને સમગ્ર લોકને વ્યાપાને મે છે, પરંતુ દેટલાક હશે તેવા વિચાર નથી પામી શકતા કારણ દેદમાં મેલેલો હવાતમા દેદ પ્રમાણે જ પ્રકાશ કરી શકે છે એક મરીનમાં સર્વ અવસ્થામાં જેમ તેને તે જ હવ છે તેમ સર્વત્ર સચ્ચા અવસ્થામાં પાણુ તેને તે જ હવ છે, તે પોતાના મરીનથી અભિન્ન જેવા લાગે છે, પાણુ તે અને એક નથી, માત્ર પોતાના અવસ્થા અધ્યવસાયને કારણે દમ અર્થી મલીન બની, તે પોતાને દેદથી અભિન્ન માની વને છે.

ચેતના ગુણ અને ચેતના વ્યાપાર

હવેના ચેતના ગુણ વળી પ્રકારનો છે, (૧) આપણે કામ જેવા દેટલાક હવા દમન કાળ જ અનુભવે છે, તેમની ચેતના દમન દા ચેતના દેવાય છે, (૨) જ ગમ હશે ઉપગતમા દમન પાણુ મરી રહે છે તેમની ચેતના દમન ચેતના દેવાય છે, (૩) અને પ્રાણીપણને (દેદ પાણુ) આપણી ગમેય સિદ્ધ હશે સિદ્ધ જ્ઞાન ચેતનાને જ અનુભવ છે.

હવેના ચેતના વ્યાપાર જ્ઞાન અને દર્શન એમ બે પ્રકારનો છે જો બેમાં માત્ર વસ્તુને વિશેષ રૂપે જાણે તે જ્ઞાન દેવાય અને જો માત્ર રૂપે જાણે તે દર્શન દેવાય.

દ્રવ્ય અને ગુણની અનન્યતા

ચેતના માત્ર અવસ્થાના દર્શન અનન્ય જુદા છે નહીં તે જ્ઞાન હોય તો જુદો નથી, સ્વચ્છેદન અને અભિન્ન એક છે, જ્ઞાન અને જ્ઞાન દર્શન અભિન્ન છે જ્ઞાન અનન્ય એક છે, જુદા રહે શકાય પણ અભિન્ન જુદા નથી.

જો જ્ઞાન હોય અનન્ય છે તો જ્ઞાન દર્શન હોય અનન્ય.

દ્વારા તે જીવો વિવિધ પરિણામો પામે છે. સંસારી અવસ્થામાં, જીવ ચેતના યુક્ત છે, બોધ વ્યાપાર વિશિષ્ટ છે, પ્રભુ (કરવા-ન કરવાને સમર્થ) છે, કર્તા છે, બોક્તા છે, પોતાના દેહ જોટલા પ્રમાણવાળો છે, વસ્તુની અપેક્ષા એ અમૃત છે, અને કમંબલદાવસ્થામાં મૃત છે. ઇન્દ્રિયો જીવ નથી, છ પ્રકારના (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ-એ) કાયો પણ જીવ નથી, પરંતુ ઇન્દ્રિયો અને કાયોમાં જે જ્ઞાન (ચૈતન્યભાવ) છે, તે જીવ છે. જીવ બધું જાણે છે, દેખે છે, સુખ ઇચ્છે છે, દુઃખથી ભય કરે છે, દિત કે અદિત આચરે છે, અને તેનું ક્ષણ બોગવે છે આ તથા એવા બીજા અનેક પર્યાયો વડે જીવને જાણીને, જ્ઞાનથી અન્ય એવા (સ્પર્શ રસાદિ) ચિન્હો વડે અજીવ તત્વ પારખવું. આકાશ, કાલ, પુદ્ગલ, ધર્મ અને અધર્મ-એ તત્વોમાં જીવના ગુણો નથી, તેઓ અચેતન કહેવાય છે. જીવ ચેતન છે, સુખ દુઃખનું જ્ઞાન અથવા દિતમા પ્રગતિ અને અદિતની બીડતા જેને નથી તે અજીવ છે આકૃતિ, ગાદો, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દ એ તથા બીજા અનેક ગુણો અને પર્યાયો પુદ્ગલ દ્રવ્યના જાણવા જીવ તો અગ્ર અગ્રસ, અગધ, અવ્યકત, ચેતન, શબ્દાતીત, ઇન્દ્રિયાતીત, અત્રાણ અને નિરાકાર છે

રૂપે પ્રદક્ષણ કરવા યોગ્ય કે ન કરવા યોગ્ય એવા જડ ભૌતિક દ્રવ્યના નાના મોટા સ્કંધોથી અત્યંત ગાદો ભરેલો છે, તેનાથી કમરૂપે પરિણામ પામી શકે તેવા સ્કંધો સસારી જીવોના (ગગ દ્વેષાદિ અશુદ્ધ) પરિણામોનું નિમિત્ત પામી, કમરૂપે પરિણામ પામે છે અને જીવ સાથે બંધાય છે. કમરૂપે બંધાવાથી તેના કળ ભોગવવા માટે જીવને જુદી જુદી ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે ગતિ પામેલા જીવને શરીર પ્રાપ્ત થાય છે, શરીરથી ઇન્દ્રિયો, ઇન્દ્રિયોથી વિષય પ્રદક્ષણ, અને વિષય પ્રદક્ષણથી રાગ કે દ્વેષ થાય છે આ પ્રમાણે સંસાર રૂપ ચક્રમા મલિન જીવને અશુદ્ધ ભાવો થાય છે જીવને પ્રાપ્ત થતા શરીરો જડ, ભૌતિક, દ્રવ્યાત્મક છે જીવ તો (શુદ્ધસ્વરૂપે) રસ ગદિત છે રૂપ રહિત, ગંધ રહિત, અવ્યક્ત, શબ્દ રહિત, અતીન્દ્રિય અને નિરાકાર છે. તથા ચેતના યુક્ત છે. આત્મા રૂપાદિ રહિત હોવા છતાં રૂપ યુક્ત દ્રવ્યોને અને તેમના યુગ્મોને જોવી રીતે જીવે છે અને જાણે છે તેવી રીતે જડ, ભૌતિક દ્રવ્ય સાથે તેના બંધ પાણુ જાણવો જ્ઞાન દર્શનમય આત્મા, વિવિધ પ્રકારના વિષયોને પ્રાપ્ત કરી, મોહ પામે છે, ગગ પામે છે. અથવા દ્વેષ યુક્ત થાય છે તેજ તેમની સાથે સગન્ધ છે, જીવ જે ભાવથી ઇન્દ્રિય ગોચર અનેલા પદાર્થોને જીવે છે, તથા જાણે છે, તેનાથી તે રંજિત થાય છે, અને તેને લીધે જ પત્ની તેની સાથે કમરૂપે બંધાય છે,—એવો જિનશાસ્ત્રનો ઉપદેશ છે યથા યોગ્ય નિમિત્તના રૂપનાથી જડ ભૌતિક દ્રવ્યોના આપસમાં બંધ થાય છે અને રાગાદિ આત્માને બંધ થાય છે, એમ એ બંનેને અન્યોન્ય અવગાદ પુરુષને અને જીવ બંનેને કારણે છે. જીવ પોતે પરમાર્થિક દૃષ્ટિએ મન નથી, પરંતુ અનાદિ કાળથી કર્મો વડે બંધાયેલો મોહ, મન બંધો છે તેથી તે મન કર્મોને પોતાની સાથે બાંધે છે અને પોતે તેમની સાથે બંધાય છે એ કમરૂપે કળ રૂપે જડ વિષયોને જીવ, જડ ઇન્દ્રિયો દ્વારા ભોગવે છે

આત્મા પ્રદેશ યુક્ત છે તે પ્રદેશમા પુરુષનાથી યથા યોગ્ય

એ છે કે, જીવના ભાવ ઉત્પન્ન થવામાં કર્મ નિમિત્ત રૂપ છે અને કર્મનાં પરિણામની ઉત્પત્તિમાં જીવના ભાવ નિમિત્ત રૂપ છે. જીવના ભાવ, અલગ્યત, કર્મ પરિણમતું ઉપાદાન કારણ નથી જ કે કર્મ પરિણમ એ જીવના ભાવનું ઉપાદાન (મૂળ) કારણ નથી આત્માનો જે પરિણામ તે તો આત્મા પોતે જ છે, એ પરિણમવાની ક્રિયા જીવમયી જ છે, તથા તે જીવે જ પોતે કરેલી હોવાથી જીવનું જ કર્મ કહેવાય છે કર્મ જે પ્રકારના છે. વિવિધ રંગાદિરૂપે પરિણમવાની જે જીવગત ક્રિયા જેને કારણે જડ કર્મ તેની સાથે બંધાય તે ભાવ કર્મ અને તેને પરિણામે બંધાતું જડ કર્મ તે દ્રવ્ય કર્મ.

પણ જે દ્રવ્યકર્મ તેને ચોટે છે, તેનું ઉપાદાન કારણ તે નથી. પોતાનાં પરિણામોને કરતો આત્મા પોતાના ભાવોનો કર્તા છે, તે જ પ્રમાણે કર્મ પણ પોતાના સ્વભાવથી પોતાના પરિણમનનો કર્તા છે. તો દવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે, જો કર્મ પોતાનાં પરિણમન કરતું હોય અને જીવ પોતાનાં પરિણામો કરતો હોય તો આત્મા કર્મ બાધે છે, કે કર્મનું ફળ ભોગવે છે, એમ કેમ કરીને કહેવાય ? તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે:-

આ આખો લોક બધી બાજુ મૂઢમ રચ્યુલ એમ અનતવિધ જડ કર્મ દ્રવ્યોથી ખીચોખીચ ભરેલો છે દવે જીવે જે વખતે પોતાના અશુદ્ધ વિભાવ પરિણામો કરે છે તે વખતે ત્યાં એક જ દોષમા અનિશ્ચય ગાઢ રહેવાં કર્મ દ્રવ્ય જ્ઞાનાવગ્નીયાદિ આઠ કર્મરૂપ પરિણામને પામી, જીવ સાથે બંધાય છે. આમ કર્મ પોતાનાં પરિણમનથી પગાથી કર્તા છે ખરું, પરંતુ જીવના ભાવોથી સમુક્ત પોતને, એટલે કે, જીવમા ભાવ પરિણામ થવાની સાથે જડ કર્મ પોતાનું પરિણમન પામે છે, તેજ પ્રમાણે કર્મના પરિણામ થમન સાથે જીવના ભાવોમાં પડતું પરિણામ સાચ છે, એ રીતે કર્મના પરિણામોને પોતાના ભાવો સાથે જીવ નોતરે છે જીવ પરિણામ પ્રાપ્તી છે તેવી તે ગણ, અમુક, કે મુદ્દ એમ જેમ જેમ ભાવો પરિણમ છે તેવા તેવા તે સાચ

પુણ્યથી મળતાં મુખમાં આસક્ત થઇ તે મુખોર્તે પ્રાપ્ત કરવાની કામનાવાળા જીવો છે તે મોહ મૂઢ માનવો આ ઘોર, અપાર ક્ષંસારમાં પરિવ્રમણ કર્યા કરે છે.

જીવના શુદ્ધ ભાવો

પુણ્ય પાપ (શુભ અશુભ ભાવો) નું આત્મ સ્વરૂપ સમજી જે માનવો પરદ્રવ્ય પર મમત્વ ભાવ ન કરતા પોતાના શુદ્ધ ભાવોમાં સ્થિત થાય છે, તે સંસારનાં વિષમ દુઃખનો અંત કરી શકે છે. પાપ કર્મો તજી કાઇ ભલે શુભ-પુણ્ય-ચરિત્રમાં ઉદ્ધમવંત થાય, પણ જ્યાં સુધી તે મોહાદિ તજે નહિ, આસક્તિ ત્યાગે નહિ, ત્યાં સુધી તે શુદ્ધ આત્માને પામી શકે નહિ અર્થાત એ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એટલે, જે માણસ અર્થાતને દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયથી જાણે છે, તે આત્માને પણ જાણે છે, અને તેનો મોહ લય પામે છે પોતાથી અન્ય (પર) પદાર્થોમાં જીવેતો જે મૂઢ ભાવ (ત્રિપતીત ભાવ) તેનું જ નામ મોહ. મોહ યુક્ત જીવ અન્ય પદાર્થમાં મોગ અથવા દ્રોહ પામી કુલિત થાય છે અને કર્મ અધન પામે છે. જીવ મોહ મદિત થઇ આત્માનું તત્ત્વ અગત્ય સમજી મોગદ્રોહ તજે છે ત્યારે શુદ્ધ આત્માને પામે છે. જ્યાં અર્થનો એ જ માર્ગનું અનુચિનનું કરી કર્મને લાયક છે તથા અન્ય જીવોને પણ એ જ ઉપદેશ કરી મુક્તિ લાગા છે, તેમને નમસ્કાર કરીએ.

ધ્યાન

જગત્પુત્ર વિષયોગ નહિત શબ્દ અન્ય કંઈકોમાં મધ્યાન્ય અને આ મ નિરૂપણુ ધ્યાન કરે તે દેહ નથી, મન નથી, ભાવ નથી કે તેમના કારણ કેય પદાર્થ દ્રવ્ય નથી, સ્વરૂપ નથી, કારણનાર નથી, કારણને અનુમતિ પામ નથી દેહ, મન અને ભાવ જરૂર જોઈએ દ્રવ્યભૂત છે આત્માભૂત દ્રવ્ય પદાર્થ અને પરમાત્માનો વિદ છે, તે જરૂર જોઈએ દ્રવ્યભૂત નથી અત્યંત જ નહિ, પણ મે તેના પરમાત્માને વિદ કરે કર્મ પદાર્થ નથી નથી દેહ નથી કે તે

ભાવવાળો થાય છે, તો જ તે અક્ષય સુખને પામે છે. મોહમદ ફેર કરી, વિષયોથી વિરામ પામી, મનનો નિરોધ કરી, જે પોતાના ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ, તે આત્માનું ધ્યાન કરે. જેમને પદાર્થોનું સમ્યક્જ્ઞાન છે, જેણે અતરંગ અને બાહ્ય પરિવ્રત ત્યાગ્યો છે, અને જે વિષયોમાં આસક્ત નથી, તે શુદ્ધ ભાવવાળો કહેવાય છે જે શુદ્ધ છે, તે જ સાચો શ્રમણ છે, તેને જ દર્શન છે, તેને જ જ્ઞાન છે, તેને જ નિર્વાણ છે, અને તે જ સિદ્ધ છે, તેને નમઃકાર! ગૃહસ્થ હો કે મુનિ પરતુ જે આ ઉપદેશ સમજે છે, તે થોડા જ વખતમાં સિદ્ધાંતનું રહસ્ય પ્રાપ્ત કરે છે

પરમાર્થિક સુખ

શુદ્ધ ભાવો રૂપે પરિણમેલા આત્માને સૌથી અધિક આત્મામાંથી જ ઉત્પન્ન થયેલુ ઇન્દ્રિય વિષયોથી પર, ઉપમા ગદિત, અનંત અને નિરાકૃત એવું પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. જે મુનિ જીવાદિ નવ તત્ત્વ તથા તેમનું ગદ્ય, તેમજ શાસ્ત્રોને સારી રીતે અભ્યાસ કરી તેના ગદ્યને જાણે છે, જે સયમ અને તપથી યુક્ત છે, ગગનદિત છે, સુખ દુઃખમાં સમભાવવાળો છે, તે શુદ્ધ ભાવવાળો કહેવાય છે, તે આત્મિક સુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

તેનાથી જૂના કર્મનો માત્ર કાપ ચાપ છે, નવીન અધન થતું નથી
પારમાર્થિક સુખરૂપતા

કેવલજ્ઞાન છે તે જ સાચું સુખ છે કેવલજ્ઞાનીના ક્ષાતિકર્મો કાપ
પામ્યા હોવાથી તેને કશો ખેદ શોક હોતો નથી જ્ઞાન દર્શનનો ક્ષાન
કરનાર તેનું બંધુ અનિષ્ટ નાશ પામી ગયું છે, અને પદ્મથોત્તમ
પાર પામેલું જ્ઞાન અને લોક તથા અલોકમા વિસ્તાર પામવું દર્શન
એ છાંટ વસ્તુ તેને પ્રાપ્ત થઈ છે. તેનું સુખ પરમ છે, સર્વ
સુખોમા તે સુખ્ય છે અને તે જ આત્મિક સુખ સત્ય અને
શાશ્વત છે. બીજા અધા સુખો ક્ષણિક અને નાશવત છે, એમ જ
માને છે તે ભય છે

મનુષ્યો અસુરો અને દેવોના અધિપતિઓ સાલગ્રિક ઇન્દ્રિયોથી
પીડિત થઈ, ને દુઃખ સદન ન થવાથી રમ્ય વિષયોનાં રમે છે.
જેમને વિષયોમાં રતિ છે, તેમને દુઃખ અભાવિક છે એમ જાણો.
નહિ તો વિષયો માટે તેમની પ્રવૃત્તિજ ન સંભવે ત્યાં પણ, સ્વભા-
વથી જુદી જુદી ઇન્દ્રિયોથી ભોગ્ય છાંટ વિષયોને પામીને સુખ રૂપે
પરિગ્રમતો આત્મા પોતે જ સુખનું કારણ છે, દેદ નથી. એ તો
નરકી જાગૃત્યુ કે, દેદ આ લોકમા કે અર્ગમાં જીવને કશું સુખ
આપતો નથી, જીવ પોતે જ જુદા જુદા વિષયોને વશ થઈ, જતે
સુખ કે દુઃખ રૂપ પરિગ્રમે છે, એ પ્રમાણે જો આત્મા પોતે જ
સુખરૂપ જોય તો પછા વિષયોનું શુ કામ છે? જે પ્રમાણે મૃત
પોતે જ પ્રકાશ રૂપ તથા ગરમી રૂપ છે, તે પ્રમાણે મન આત્મા

પ્રકરણ ૫ મું

માર્ગ

જ્ઞાન દર્શન-ચારિત્ર

હક, અહર પુણ્ય, પાપ, આત્મર સવર, નિવરન, બધા જાને
 મહા-એ નર પદાર્થનું જ્ઞાન મુમુક્ષુને આપ્યું છે જ્ઞાનીઓએ તે
 વધુ પદાર્થનું વ્યરૂપ ને રીતે કહી બતાવ્યું છે, તેના ઉપર શ્રદ્ધા
 બધી એવું નામ અમરકલ્ય બધરા સમ્યગ દર્શન તે નવ પદાર્થના
 નર નરના જીવી સુધાર્યું અમર-તેનું નામ જ્ઞાન બધને તેને । જા
 રપામો રિપ્તતા, અમરના રુપન વર્તન-તેનું નામ ચારિત્ર નધ્યા
 પત જ્ઞાન રુપન એવું રાગદોષ રહિત ચારિત્ર, એજ મોહનું માર્ગ ।
 એના મોહનના વધારાની છે, એવા રિતેષુરિવાળા માનવા તે
 માર્ગન પામે છે

નથી, ત્યાં સુધી આત્મા શુભાશુભ ભાવો પામ્યા જ કરવાનો, અને નવા કર્મ બંધાતા જવાનાં તે બધાએલા કર્મો બંધેરી નાંખતાં તેનું નામ નિર્જરા. જે સંયમી સંયમ વડે નવાં કર્મો આવતાં અટકાવી, ધ્યાનયોગથી સુક્ત બની, બહુવિધ તપો આચરે છે, તે અવસ્થા પોતાનાં અનેક કર્મો બંધેરી નાખે છે, જે આત્માથી સંયમ સુક્ત બની, જ્ઞાન અરૂપ આત્માને બનણી, તેનું સર્વેવ ધ્યાન કરે છે, તે કર્મરજ બંધેરી નાખે છે, જેને ગગદ્વેષ, મોહ કે મન-વાણી કાયાની પ્રવૃત્તિ નથી, તેને જ શુભાશુભ કર્મ બાળી નાખનારો ધ્યાનમય અગ્નિ પ્રાપ્ત થાય છે. યોગ એટલે કે પ્રવૃત્તિને કારણે કર્મરજ બંધાય છે

યોગ મન-વાણી-કાયાની ક્રિયાથી થાય છે, બંધ આત્માના અશુદ્ધ ભાવોને કારણે થાય છે, અને ભાવો ત્રિય અત્રિય પદાર્થોમાં રૂપિ, રાગ અને મોહયુક્ત હોય છે, અષ્ટ પ્રકારના કર્મો બધાનાં કારણ મિથ્યાત્વ, અમયમ, કપાય (ક્રોધાદિ) અને યોગ છે તેમનું પાણુ ધમગ રાગાદિ ભાવ છે, એ રાગાદિ ભાવ જેને નથી, તે બધાનો જ નથી રાગાદિ કારણોના અભાવથી જ્ઞાનીને કર્મ બધાનું અટકે છે, કર્મના અભાવથી જ્ઞાતાત્મા સર્વજ્ઞ અને સર્વલોક દર્શી પરમાત્મા થાય છે શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનથી પશ્ચિમનાં તથા અન્ય દેશના મહાત્માથી રૂપિ એવું ધ્યાન શુદ્ધ સ્વભાવી આત્માને કર્મદાનના જેવું થાય છે, જે અવસ્થા મુક્ત છે, તથા જે મારાં કર્મોનો દાવ કરેના પ્રવર્તે છે, તેના પેલવ, નામ, ગેહ અને આયુષ્ય કર્મ નાંટ થતા તે આ મુક્તને કોટી ૬ છે, તેનું નામ મોહા

મુક્તિ

જેનું નામ આત્માની અભિનિવ જોગ અપ્રતિનિવ જ્ઞાન અને અપ્રતિનિવ જ્ઞાન જે જ્ઞાતા (આત્માના) સ્વભાવ છે તેમનું (રાગાદિના અભાવથી) નિર્મલ નિર્દય-અનિર્દય જેનું નામ જ નિર્મલ મુક્તિ છે જે

સ્વરૂપ આત્માનું ધ્યાન કરવું તો જ તેને નિર્વાણ પ્રાપ્ત થશે. ખાસી જૈન સિદ્ધાન્ત કે તીર્થંકરમાં શ્રદ્ધા શુદ્ધિવાળા સૂત્ર પર કમીના તથા સંયમ તપથી યુક્ત મનુષ્યને પણ નિર્વાણ દર જ છે મોક્ષની કામનાવાળાએ ક્યાંય કિંચિત્ માત્ર શંકા ન કરવો તેવો ભવ્ય અભવસાગર તરીકે જાણ્ય છે.

સંન્યાસ

આ બધું જાણી, જે તારે દુઃખમાથી (ભવદુઃખ) છુટકારો જોઈતો હોય, તો સિધ્ધાન્તે, જિનેશ્વરોને અને શ્રમણોને પુન પુન નમસ્કાર કરી, શ્રમણપણું સ્વીકાર. તેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે બધુવર્ગની રાજપુત્રીથી રજા લઈ, તેઓને સંતોષી, પૂજ્ય આચાર્ય ભગવત પાસે તે જાણ તેમની પાસે જઈ, તેઓને નમસ્કાર કરી, 'મારો સ્વીકાર કરો' એમ કહેવું. પછી ગુરુકૃપા કરે અને જૈન દિક્ષા અંગીકાર કરવામા આવે ત્યારે એવો નિશ્ચય કરવો કે હું આત્મા છું, માંડ કોઈ નથી અને હું કોઈનો નથી જિતેન્દ્રિય બની, અંતર બાહ્ય પરિશદથી રહિત થઈ, પાંચમદાત્રત યુક્ત બની, સર્વથા આસક્તિ રહિત શુભાશુભ ભાવોથી પર થવા પ્રયત્નવંત થઈ, શુદ્ધ ભાવોનું પુન પુન અનુમગ્ન કરવું આત્મ સમાધિ રૂપ યોગની આગવના યુક્ત બનવું ઉપરોક્ત આચાર્યમા પ્રયત્ન શીત્ર 'શ્રમણ' થયો કહેવાય. 'શ્રમણ' બન્યા છતાં જે મુનિ જિને કહેલા પદાર્થો પર શ્રદ્ધા નથી કરતો સાંત્વે શ્રમણ નથી, અને તે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ પ્રાપ્ત ન શકવાનો નથી. જેની મોહ દષ્ટિ નાશ પામી છે, તે મદાનમા મોક્ષોર્થે કે શાંત આનંદ નાંચવને પામે છે.

જ્ઞાનના આદિ મૂળ ગુણો છે, તેમાં પ્રમાદ દગ્ગાર અમણુનું અમણુ-
પણુ લુપ્ત થાય છે, અને તેને પાછી નવીન દીક્ષા પ્રાપ્ત કરવી પડે
જે પદ દ્વયમાં દષ્ટ અનિષ્ટ ત્યાગીને ત્રિદરુ જે અમણુ દર્શન-
પદ નાનને આધીન ગદીને આચરણ કરે છે, અને ત ગુણયુક્ત જ્ઞાન
પદ આત્મામાં નિત્ય લીન ગદે છે, તથા મૂળ ગુણોમાં પ્રયત્નશીલ
જે જે તેન અમણુપણુ પરિપૂર્ણ કરેવાય છે. એકદરે સર્વથા
શાસ્ત્રિનિ રતિત થવું જ શ્રેયનું કારણ છે.

આદિમા

જે મુનિ અભિનિ યુક્ત છે તથા યત્ન શીલ છે, તે અહિ સક
જે આત્માધાનીથી વર્તનારો અમણુ છ છવ કાર્યોનો વધ કરનારો
નામ છે. પરંતુ દર્શના પ્રયત્ન પૂર્વક વર્તનારો જળ કમળવત્
નિરોધ જે છે.

ક્રિયા પણ તેના નથી જુદા જુદા ક્રમમાં વિકાસ પામેલો (ક્રમની) શક્તિઓનો સમૂહ. ગુમાનુષ ગંગાદિ વિકરણો, શારીરિક, માનસિક કે વાચિક પ્રવૃત્તિઓ, વ્યાપોની નીવડા, અતીવતા કે ક્રમહાની, જુદા જુદા દેહો, તથા મોહનીય ક્રમની હાય વૃદ્ધિ અનુસાર અધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ ડીપી ગુણસ્થાનો-એ અધા પણ તેને નથી કેમ કે તે અધા જડ પુદ્ગલ દ્રવ્યના પરિણામો છે. એ અધા ભાવો વ્યવહાર દૃષ્ટિથી જીવના કહેવામાં આવે છે, એમની સાથે જીવનો સંબંધ ક્ષીર અને નીરની પેઠે ગાણુઓ એટલે કે તે અને જેમ એક બીજા સાથે મળેલાં દેખાય છે છતાં દુધનું દૂધ પણ જેમ પાણીથી જુદું છે, તેમ આ અધા ભાવો જીવથી જુદા છે, કારણ કે, જીવનો જોષ ડીપ ગુણ જડ ભાવો કે દ્રવ્યોથી જુદો છે. કોઈ રસ્તે વટેમાગુંઓ દમેશ લૂટાતા હોય, તો વ્યવહારથી લોકો કહે છે કે, આ રસ્તોતો લૂટાય છે, ને કે, કોઈ રસ્તો તો લૂટાતો નથી, તેમ જીવમાં ક્રમ અને તો ક્રમનો વર્ણ નેહને એ જીવનો વર્ણ છે, એમ વ્યવહારથી કહેવાય છે ગધરસાદિનું પણ તેમજ સમજવું. સમાગ્ધ જીવને એ વર્ણોદિ હોય છે, સસાર મુક્ત જીવને એ કશું નથી હોતું. સસાર અગ્ધામાં પણ એ વર્ણોદિ વ્યવહાર દૃષ્ટિ એ જ જીવના છે, વાગ્નનિક નથી. તે અગ્ધામાં પણ ને તે વાગ્નનિક જ જીવના હોય, તો સસારગ્ધ જીવો વર્ણોદિ યુક્ત કરે, અને વર્ણોદિનાના હોતું એ તો જડ-પુદ્ગલ-દ્રવ્યનું લક્ષણ છે, એટલે તે જોમાં જડ જ ન જો પડી તો નિર્વાણ પામેલો જીવ પણ પાગ્ધન દ્રવ્યથી જુદો કેમ કરીને ચલાતો હતો ! માટે ગુણ કે મદમ અધા દેશ પાગ્ધનની જડ ક્રમથી નીવડ્યા હોય, તેમને જીવ એવું ન ન જાણે દૃષ્ટિ થી જ આપામાં આવે છે

દર્તા અને દુર્મ

६०१ अथननो प्रहारे

જાન્યારી ૨૦૨૦

શ્રદ્ધા અને તત્ત્વમાં અશ્રદ્ધા એનું જ નામ મિથ્યાત્વ, વિષય કપાયમાંથી અવિરમણુ-અનિવૃત્તિ-તેનું જ નામ અવિરતિ અથવા અસયમ, હવનું જે ક્રોધાદિથી કંકુપિનપાણું તેનું જ નામ કપાય, અને મન-વાણી-કાયાની ત્યાગ્ય કે કર્તવ્ય રૂપ શુભાશુભ પ્રવૃત્તિમાં હિન્માહ તેનું નામ યોગ એ બંધાને કાગળે કમં તરીકે બધાવાને યોગ્ય પુદ્ગલ દ્રવ્ય (કાર્મણ્યગણાગત) જ્ઞાનાવગ્ણાદિ અષ્ટ કમં રૂપે પચિણુમી હવ સાથે બધાય છે, અને એ બંધનને કારણે હવ પાછો ફરી અજ્ઞાનાદિ વિપરિત ભાવો રૂપે પરિણુમે છે, પરંતુ એ બધાં જડ કમંનાં પચિણુમ છે, તેથી અચેતન છે જેમ ચૈતન્ય એ જીવથી એકરૂપ છે, તેમ જડ એવા કોવ વગેરે પણ એકરૂપ હોય, તો તો હવ અને અહવ બંને એકરૂપ થઇ જાય, અને જે હવ તેજ અહવ એવું કંડાતો સમય આવે અજ્ઞાન, પુદ્ગલ દ્રવ્ય જ્ઞાને કમં ભાવે પચિણુમ પામી હવ સાથે બધાનું ન હોય, તો પછી સમાગ્ના અભાવનો જ પ્રમગ આવે, કે સાખ્ય સિદ્ધાન્તની ગિથિતિ આવીને ઉભી ગે, તે જ પ્રમાણે હવ પણ જ્ઞાને કોવાદિ રૂપે પચિણુમ પામી કમંમા બધાનો ન હોય, તો તે અપચિણુમી ફરે, અને ઉપર મુગ્ધ જ સસાર અભાવ વગેરે ફોગો આવીને ઉભા ગે, માટે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય જ્ઞાને પચિણુમ અભાવી હોઇ જ્ઞાને જ જ્ઞાનાવગ્ણીયાદિ કમં રૂપે પચિણુમે છે અને તે જ પ્રમાણે હવ પણ પોને જ કોઈ ભાવે પચિણુમી કોવ રૂપ થાય છે, એમ સમજવું જોઈએ તેમાં એટલું યાદ રાખવાનું કે જ્ઞાનીના ભાવ જ્ઞાનમય છે, તેથી ક્રોધેને કારણે હિન્મા થતા વિભાવોને તે પોતાનાથી ભિન્ન માને છે, પરંતુ અજ્ઞાનીના ભાવ અજ્ઞાનમય હોય છે, તેથી કમંથી થતા ભાવોને તે પોતાના જ માની તે-રૂપે પચિણુમે છે, અને નવ કમં બંધન પ્રાપ્ત કે છે, પરંતુ જ્ઞાની તેથી લેપાનો નથી.

હતાં અને હર્ષ

૩૫

પ્રામાણિક દષ્ટિ

આદ્ય દષ્ટિથી જ દેખાય છે કે અને હર્ષ અધાયક
દેખાય છે, પરંતુ ફક્ત દષ્ટિથી વિચારતા હતાં
"તે" નથી, પરંતુ એ અધાયક અને ન અધાયક
દેખાતા-મનમલાતમે જાય છે (ચાલિસાદ) ગાંધી તે
દેખાયેલી પડે છે અને તેજ અભયમાં છે અને તેજ
દેખાયેલી પડે છે અને તેજ અભયમાં છે

૧ નમય એટલે આત્મા નામ એટલે તેનું સાચું સ્વરૂપ

શુભાશુભ કર્મ અને અશુદ્ધ

લોકો જાણે છે કે અશુભ કર્મ જ પાપમય છે, અને શુભ કર્મ સારું છે પુણ્યમય છે, પરંતુ શુભ કર્મ પણ સંસારમાં પ્રવેશ કરાવતું હોય તેને દિતકર કેમ કરીને કહેવાય? લોકોની સાંકળ જેમ બંધનકર્તા છે તેમ જ મોનાની પણ સાંકળ આવે છે અનેથી બંધન જ પ્રાપ્ત થાય છે શુભ તેમજ અશુભ કર્મ અને જીવાત્માને બંધનકર્તા છે. પરમાર્થ દષ્ટિથી તો શુભ તેમ જ અશુભ બંને કર્મો બંધન રૂપ હોય તેમનો રાગ ન કરવો જોઈએ તેમ જાની જનો શુભ અશુભ બંનેને બંધનકારક જાણી તેમનો સર્ગ તરો છે અને સ્વ સ્વભાવમાં લીન થવા પ્રયત્ન કરે છે

શુદ્ધ કર્મ

વિશુદ્ધ આત્મા જ પરમાર્થ છે, મોક્ષરૂપ છે, કેવળ જ્ઞાનમય છે, તેજ મુનિપણ છે, તે પરમ અભાવમાં સ્થિત થયેલા મુનિઓ નિર્વાણ પામે છે, તે પરમાર્થમાં સ્થિત થયા વિના અજ્ઞાતીઓ જે કંઈ તપ કરે છે, વ્રત ધારણ કરે છે, તે બધું અજ્ઞાનજન્ય હોય મોક્ષના કારણરૂપ થતું નથી એમ સર્વજો કહે છે પરમાર્થથી અદાર એવા તે અજ્ઞાતીઓ સાચો મોક્ષ માર્ગ ન જાણતા મોનાથી સંસારના બ્રમણના કારણ રૂપ પુણ્યની જ ઇચ્છા કરે છે મોયા પડિતો પારમાર્થિક વસ્તુનો ત્યાગ કરી, વ્યવહારિક કર્મમાં પ્રવર્તી કરે છે, પરંતુ પરમાર્થનો આશ્રય વાળો મુનિઓ કર્મદાયકતા માર્ગ પ્રદાન કરે છે એવા લાભવાળી વસ્તુ મહત્વપૂર્ણ એમ દર્શાવેલ છે, તેમ જિજ્ઞાસુ ડાહ્યા મેળવી જીવન સમયગાળાનું આયોજનિત થતું નથી એ અજ્ઞાન વાળી વ્યવસ્થા જીવન સમયગાળાનું આયોજનિત થતું નથી એ અને પ્રભાવ ડાહ્યા મેળવી જીવન સમયગાળાનું આયોજનિત થતું નથી એ જીવનમાર્ગ માર્ગ જાન-વળી છે, પરંતુ કર્મ-વળી દરેક જગત અજ્ઞાને પામી, મોક્ષમાર્ગને જીવી

પ્રકરણ પ મું

આશ્રય

મિયાન, બચિત્તી, ક્યાય અને યોગ એ ચાર આસનો જાના-
 માંથી મને અધ્યાસનાં કારણો છે. પરંતુ જ્યના ગગદોષાદિ
 ને કારણે પણ કારણ છે, તેથી વચ્ચનામે ગગ, દોષ અને મોહ
 ને કારણે એટલે કે મને અધના કાર છે જેને કેવલ દર્શન
 ને તે તેના જાને આસન કે અમ લેતા નથી કારણ કે જાને
 કારણે કમલ લાવે છે અધનનું કારણ જે ગગાદિ લાવ નહીં થયા
 ને તેથી કમલ પામતો નથી.

જાની અને અધ

કારણે લગાવેલા મિયાનનાં આ આસનો ઉદયમા આવી
 રાત્રી રાત્રી અને રાત્રી ને ગગાદિ (અસાન) લાવે છે પરિણામે છે,
 તેથી તે, અને મિયાનના કારણે આ છે ત્યાં રાત્રી જાને જાન-
 ને કારણે રાત્રી તેથી જે ત્યાં રાત્રી વિષયીત પરિણામે પામત કાર
 ને કારણે તે, કારણે ત્યાં ત્યાં રાત્રી છે, ત્યાં જિવાન પરિણા
 ને કારણે તે, કારણે

તેને પ્રાપ્ત કરીને જ મુનિ નિવૃત્તિનો આનંદ પામે છે, એ પદને જ્ઞાન શુભ વિદિન માનવ ગમે તે સાધન કરવા છતાં પામતો નથી, તારે જો કમથી મોક્ષ જોઈતો હોય તો તું તે જ પદને ભજ, તે પદમાં જ નિત્ય રત રહે, તેમાં જ નિત્ય પરિતુષ્ટીને પ્રાપ્ત કર અને તેનાથી જ સંતુષ્ટ રહે તો તને નિશ્ચય પરમ સુખ પણ પ્રાપ્ત થશે. આત્માને જ પરમ ધન જાણુનો જ્ઞાની પર દ્રવ્યને પોતાનું જ્ઞાનો કહે ? જો પરદ્રવ્ય મારું હોય, તો હું તેના જેવો જડ બની જાઉં, હું તો જ્ઞાતા જ છું, દષ્ટા જ છું, તે જ મારો ધર્મ છે, બીજો કોઈ મારો ધર્મ નથી, માટે બીજા કોઈ પરદ્રવ્યનો પરિગ્રહ મારે ન હોય, ભલે ને તે હેઠાઈ જાય, બેઠાઈ જાય, હરાઈ જાય, નાશ પામે કે ગમે તે થાય, તો પણ મારું કંઈ જ નુકસાન થતું નથી, તે પરદ્રવ્ય મારું છે જ નહિ, આમ જ્ઞાની અપરિગ્રહ (મુચ્છારહિત) તથા અનિચ્છ હોવાથી તે કંઈ પણ ન ઇચ્છતો પોતાના સામકભાવમાં મિથ્ય એવો તે સર્વ નિરાલસ્ય રહે છે. પ્રાપ્ત થતા ભોગોમાં જોતે દેયશુદ્ધિ છે, અને અનાગત ભોગોની જોતે ઇચ્છા નથી, કમને નિમિત્તે થતા તથા સમયે સમયે વિનાશ પામતા વેદ-વેદક ભાવોને તે જાણે છે પણ કદી તેની કાક્ષા કરતો નથી, યમ અને ઉપભોગનાં નિમિત્ત એવાં સંસાર તથા દેવ વિવાહ અધ્યવસાનોમા જ્ઞાનીને મમત્વ ભાવ હોતો નથી. જેમ મોતું કીચડમાં ગેદા છતાં કટાવ નથી, તેમ યમ દ્રવ્યોમાં મમત્વ રહિત જ્ઞાની કર્મોની મધ્યમા ગેદા છતાં લેપાતો નથી, પરંતુ સર્વ પરદ્રવ્યોમા મમતાનો અજ્ઞાની કાલમાં પડેલા લોહાની જેમ કમ કરતો હોવાય છે એવું વિચાર કર એવન કે મિત્ર દ્રવ્યોને ખાય છે, જતા તેનો શ્વેત ભાગ કાઢે રચો નથી, તેમ જડ-એવન કે મિત્ર દ્રવ્યો ભોજનના જ્ઞાનીનું જ્ઞાન પણ અધ્યવસાને પરિનુમત નથી, પરંતુ તે જ શંખ પોતે જ શ્વેત ભાગ છોડી ફૂંજી ખાતો પામે છે ત્યારે તેનું શુદ્ધત્વ દૂર થાય છે તેમ જ્ઞાની પણ જ્યારે જ્ઞાન અજ્ઞાનોના ભાગ કરી અધ્યવસાને પરિનમી છે ત્યારે

પ્રકરણ ૮ મું

બંધ

બંધનનું સાચું કારણ

કોઈ પુરુષ શરીરે તેલ મદન કરીને જગલમાં કુસ્તી કરવા જાય અને બીજો પુરુષ શરીરે તેલ મદન ન કરતા જગલમાં કુસ્તી કરવા જાય, આ બંને કુસ્તી કરે, છતાં રજ (ધૂળ) કાના શરીરે ચોટે તે વિચારો. જેણે તેલ મદન કરેલ છે તેના શરીર પર ધૂળના રજકણુ તેલની ચીકટને કારણે ચોટી જશે કુસ્તી તો બંને જણે કરી છે છતાં એકના શરીરે તેલની ચિકણ હોવાને કારણે રજ વધારે ચોટી છે; બીજાને તો તેલ ન હોવાને કારણે રજનો લેપ લાગતો નથી, આ વાત સ્પષ્ટ છે, એ પ્રમાણે મિથ્યા દષ્ટિ જીવ અનેક પ્રકારની શારીરિક, માનસિક, વાગિક, ક્રિયાઓ કરતો રાગાદિ ભાવોને કારણે કમ રજથી લેપાય છે અને જેમ કળી કરતી વખતે શરીર પર તેલ ન હોવાને કારણે પુરુષ રજથી નથી લેપાતો તેવી રીતે સમગ્રદષ્ટિ પુરુષ અનેક પ્રગતિઓ કરે તો પણ તે સમાવિષ્ઠા યુક્ત ન હોય તો તેને કમ રજ ન ચોટે

બધા જોયો પોત પોતાના પૂર્વજીવ શુભાશુભ કર્મને કારણે ગુણી કે દુગુણી થય છે તુ કો તેઓને શુભાશુભ કર્મ આપી શકે તો નહાય, તો તે તેમને ગુણી કે દુગુણી કેમ કરીને કયાં? કે બીજાઓએ તને ગુણી કે દુગુણી કેમ કરીને કયાં? મન, મન, બીજાને માન, જાણ, જાણ, ગુણી કે દુગુણી કેમ કરીને કયાં? મન, મન, બીજાને માન, જાણ, જાણ, જો તારી બુદ્ધિ કે અવગતિય ને મિથ્યા છે અને તારી ને મન મનથી તુ નાશાશુભ કર્મ બંધે છે, જો મને કે ન મને પર તુ માન્ય ન અનેક જો અવગતિય કે બુદ્ધિ છે, તે જ સામાન્ય રીતે બધું કહે છે તે જ પ્રમાણે અમલ, ચોરી, અવગતિય અને પશુપુત્રી, મન, અમલ, અધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિ આવી બધીને માન

એ, તથા એ અધ્યવસાયથી—અને નહિ કે વસ્તુથી—જીવને બધે થાય છે.

પદ્માવાન, નન્દાવાન, દેવભાવ, મનુષ્યભાવ, તેમ જ અનેકવિધ
પાપ કે ય ક્રમં, અધમં, જલ, ચેતન, લોક, અને અલોક એ
પાપા કાયા એ જીવ પોતાના અધ્યવસાનથી થાય છે એ અધ્યવસાય
પદ્માવા નથી, તે અથા ગુનિગો શુભાશુભ ક્રમંથી લેપાતા નથી

મિત્ર, આસ્વાય, અધ્યવસાય, મતિ, વિજ્ઞાન, ચિત્ત, ભાવ,
પ્રતિભા એ બધા શબ્દો એકાધર્મક સમજવા

પ્રાચીનાર્થિક દષ્ટિ

શાસ્ત્રમાં અપ્રતિભાણ અને અપ્રત્યાખ્યાનના ભાવ અને દ્રવ્ય
 કેવળે છે, એટલે જતાવ્યા છે, તેથી પણ એ જ સિદ્ધ થાય છે કે,
 આત્મા પોતે નગાદિ વિભાવોના કર્તા નથી શાસ્ત્રમાં દ્રેષ્ટ દોષને દ્રવ્ય
 પણ ભાવ એમ જ દેખે બતાવેલ છે તેનો અર્થ જ એ કે ઉપરાત
 કેવળ પણ વિભાવ દેખ ઉપરાત થયાનું કારણ પદ્ધત્ય છે એમ કે,
 જ્યાર અપ્રતિભાણ દોષનું મગ્ય દ્રવ્ય અપ્રતિભાણ છે તે જ ઉપ
 પોતે જ પાતાના નગાદિ વિભાવોનું કારણ દોષ, તે દ્રેષ્ટ દોષના
 દ્રવ્ય ઉપરાત ભાવ એવા એક પાડાનો અર્થ ન હોય ઉપરાત બીજાને
 દોષ જ ન પણ પાડે, જ્યાર કે, જ્યાં પોતે જ નગાદિ વિભાવનું કારણ
 દોષ જ ન હોય તેવાથી દ્રમેશ તેમ કહ્યું જ નહીં, એટલે મની
 નિમિત્ત જ પ્રત્યક્ષ ન થાયે માટે નગાદિ વિભાવોનું કારણ દ્રવ્ય
 કર્તા જ નહીં જ પદ્ધત્ય જ નો અવિચારી આ માને સિદ્ધતાનું નથી
 જ નથી જ ન જ્યારે અને તેનું નિમિત્તે અત્યા જાવેમા અપ્ર-
 કમર નહીં નહીં જે તે કની પામે નહીં કમો જાવે છે પદ્ધત્ય
 જે સિદ્ધતાનું કારણ નહીં અત્યા જ નહીં પદ્ધત્યને પોતાથી વિવિધ
 કારણ નહીં જ્યારે નગાદિ જ નહીં તેથી તેને નિમિત્તે કહ્યું
 કારણ જ નહીં જ્યારે નહીં કમર નહીં કહ્યું નહીં નહીં
 કારણ જ નહીં જ્યારે નહીં કમર નહીં કહ્યું નહીં નહીં

પ્રકરણ ૯ મું

મોક્ષ

જેમ કોઈ પુરુષ ઘણા લાંબા સમયથી કેદમાં પુરાગો હોય, અને પોતાના બંધનનો તીવ્ર કે મદ સહાર તેમજ તેનો કાળ ગરાયર જાણુનો હોય, પરંતુ જ્યાં સુધી તે પોતાના બંધનને વશવતી તેનો છે ન કરે, ત્યાં સુધી તે કોઈ દિવસ છૂટી ન શકે, તેજ પ્રમાણે કોઈ માણુસ પોતાના કર્મ બંધનનો પ્રદેશ, ચિંતિત, પ્રકૃતિ તેમજ અનુભાગ (પ્રભાવ) જાણુનો હોય, તો પણ તેટલા માત્રથી તે તેમાંથી છૂટી ન શકે પરંતુ તે માણુસ જે સગાઈ દ્વંડરી શુદ્ધ થાય તો તેમાંથી છૂટી શકે છે માત્ર જાનનો વિચાર કરવાથી તેમાંથી છૂટી શકાય નહીં છુટવા માટે તો બંધનો તેમજ આત્માનો અભાવ જાણી, બંધથી વિરક્ત થવું જોઈએ અને ત્યારે જ કર્મમાંથી છુટાય

વિવેક

જીવ અને બંધને દેવકના ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણો દ્વારા ગરાયર જાણી નિવ્ર પ્રજા કરી કરી વડે બેઠે જાનથી શુદ્ધ પદાર્થમાં આવે તો જ તે છુટા થાય પછી, બંધને જેની જગ્યા પાડી નાખે એ અને આત્માને પ્રદાન કરવો. આત્માને જેની રીતે કરી નહાય? જેમ પ્રજા વડે જ તેને જુદો પાડ્યો તમ પ્રજા વડે જ તે પ્રદાન કરી. જેમ કે, જે મેતન સાર્ય છે તે ન છૂટ, જે દંડ છે તે ન છૂટ, જે જાતા છે તે ન છૂટ, આક્રીના જે બધા બાળ છે તે મારાથી ભિન્ન છે શુદ્ધ આત્માને જાણનારો વિવેક પુરુષ સર્વ આવેને પગથી જાણ્યા આત્મા તેમને જેની રીતે પેતાના માને?

અમૃત કુંભ

જેમ કેઈ એક માનવ ચોરી વગરે ગણના છે તે ને 'મને કોઈ પડશે' એ પ્રમાણે ચિંતિત થવે તેનામાં કર ને પડત જે અપર્યાય નથી તે વિવેક વડે જન પદમાં વિચરે તે તમ જે

નિ પાપની દોષ નો પકડાઈશ-અધાઈશ એવી શકા થાય, પરંતુ
 નિ પાપની મોટી નો પકડી છે નિભંચ છે, કેમ કે મને કોઈ
 નિ પાપની, અસિદ્ધિ, નિધ, ગિરિધ, સાધિત. આગધિત, એ ગણદો
 નિ પાપની, નિધ એટલે નિધ આત્માની સિદ્ધિ-પ્રાપ્તિ જેને એ
 નિ પાપની અપ-નિધ (અકત) એટલે કે અપનિધ છે, પરંતુ જે
 નિ પાપની વાચના નિધ અકત જે ને નિભંચ છે નિધ આત્મા છે
 નિ પાપની નિધ નિધની દોષથી નિધાત્મ સિદ્ધિ થી અનિધના
 નિ પાપની નિધ જે એ અનિધન સિદ્ધિ નિધાત્મ (વૃત્ત)
 નિ પાપની અધાત્મ દોષથી જે નિધિ કે સાધના જે ને નિધિલ
 નિ પાપની નિધ નિધાત્મ નિધિલ નિધિલ નિધિલ નિધિલ
 નિ પાપની નિધ નિધ નિધાત્મ નિધિલ નિધિલ નિધિલ નિધિલ
 નિ પાપની નિધ નિધ નિધાત્મ નિધિલ નિધિલ નિધિલ નિધિલ
 નિ પાપની નિધ નિધ નિધાત્મ નિધિલ નિધિલ નિધિલ નિધિલ
 નિ પાપની નિધ નિધ નિધાત્મ નિધિલ નિધિલ નિધિલ નિધિલ

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਭ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਜਿਸੇ ਮਾਨਸਿ ਸੇਵਕੁ
 ਕਰੇ ਮਾਨਸਿ, ਧਰਮੁ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਸਾਹਿਬਾਨਾ
 ਦੇਸੁ ਮਾਨਸਿ ਮਾਨਸਿ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਜਿਸੇ ਮਾਨਸਿ ਸਾਹਿਬਾਨਾ
 ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਮਾਨਸਿ, ਦੇਸੁ ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਮਾਨਸਿ ਸਾਹਿਬਾਨਾ
 ਸਾਹਿਬਾਨਾ ਮਾਨਸਿ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ
 ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ
 ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ
 ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ

આત્મામાં રાગાદિ નથી

મિથ્યાદર્શન, જ્ઞાન અને ચાગ્રિ કંઈ અચેતન વિષયોમાં નથી કે જેથી વિષયોમાં કાંઈ કરવાનું હોય, કે અચેતન ક્રમમાં પણ નથી કે જેથી તેમાં કંઈ કરવાનું હોય. કે અચેતન શરીરમાં નથી કે જેથી તેમાં કાંઈ કરવાનું હોય. જીવના જે ગુણો છે, તે પરદ્રવ્યમાં ક્યાથી હોય ? તેથી જની રિષયાદિમાં રાગાદિ નથી જોઈતો. આત્માના અજ્ઞાનમય પરિણામથી જ મગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે અજ્ઞાનનો અભાવ થાય, ત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને વિષયોમાં રાગાદિ ભાવો નથી થતા.

આમ વસ્તુતાએ રાગાદિ ભાવો વિષયોમાં પણ નથી, અને સમ્યગ્દષ્ટિમાં પણ નથી, એટલે કે, તે છે જ નહિ જીવની અજ્ઞાન અવસ્થામાં તે છે તે કાંઈ જુનાં દ્રવ્ય નથી, કે જુનાં દ્રવ્યમાં રહેલા નથી, તે તો જીવના અજ્ઞાન ભાવથી થાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ થઈને તત્ત્વદષ્ટિથી જુઓ તો કાંઈ જ નથી બીજું દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યમાં કાંઈ પગિજામ ન નિષ્પન્નવી શકે બધા દ્રવ્યો પોતાના સ્વભાવ અનુસાર પગિજામ પામે છે, તેથી એમ માનવું કે, પરદ્રવ્ય જીવમાં રાગાદિ ઉત્પન્ન કરે છે, એ પણ ખોટું છે. આત્માના રાગાદિ પગિજામ એ તેના જ અનુદ્ધ પગિજામ છે, તેથી પરદ્રવ્ય પર કાંઈ કરવો નકામો છે જેમ કે, પુદ્ગલ દ્રવ્યો નિર્ભર કે અનિર્ભર થયે તો પગિજામે છે, પરંતુ તેમને સામગ્રીને તુ તા માટ દર્પ વિષાદ કરે છે ? અને ગામાટે માને છે, કે તને કોઈ કર્યું ? માગી ઉપ પદ્મલ દ્રવ્ય ભને ગુભાગુભ શબ્દ રંગ પદ્મિનુ પરંતુ તે તો તાગથી પર છે, તેમ તાગથી તેના ગુણ પદ્મ સિન્ન છે તો પછી તેમાં તને શું થયું, કે જેથી તુ તે નર્મ, ગુભે થાય છે. કે તે શુભાગુભ શબ્દ તને નથી કરેલા આવેલો કે, તુ મને સામગ્રી ! તેમ તારો આત્મા આત્મેન્દ્રિય ગીયર મેલેલા શબ્દને શબ્દ કરતા પણ નથી જાને. તે જ

છે જે પુરૂષ પૂર્વકાલમા અજ્ઞાન ભાવથી કરેલા કર્મના ફલોને સ્વામિ થઇને નથી ભોગવતો, તથા પોતાના વાસ્તવિક આત્મ સ્વરૂપમાં જ તૃપ્ત રહે છે, તેવો સર્વ-કર્મ-સંન્યાસી તેમ જ સર્વ-કર્મ-ફલ-સંન્યાસી પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. તે જ્ઞાન એટલે શાસ્ત્રગત જ્ઞાન નહિ. એ અન્યો તો અચેતન છે. તે કશું જાણતા નથી, -માટે જ્ઞાન અન્ય છે અને શાસ્ત્ર અન્ય છે, તે જ પ્રમાણે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ, પણ જ્ઞાન નથી, કાણુ કે તે બધા પણ કશું જાણતા નથી તે જ પ્રમાણે કર્મ, ધર્મ, અધર્મ, કાલ અને વ્યાકાશ એ પણ જ્ઞાન નથી, અધ્યયસાય પણ જ્ઞાન નથી, કારણુ કે તે તો અચેતન છે, માત્ર એક આત્મા જ પોતે જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, જ્ઞાન સાધકથી અભિન્ન છે, આત્મા અને જ્ઞાન એકજ છે, એ આત્મા જ સમ્યક્ દર્શિ, સયમ, શાસ્ત્ર જ્ઞાન, ધર્મ, અધર્મ, કે સંન્યાસ એ બધાને જાણે છે, વિવેકી તેને જ પ્રદાણુ કરે છે

આમ જેની અમૃત શુદ્ધ આત્મામા સ્થિતિ છે, તે કર્મ નોકર્મ રૂપ પુરૂષગત દ્રવ્યને પ્રદાણુ કેમ કરે ? કારણુ કે, પુરૂષગત દ્રવ્ય તો મૃત છે અત્માના કર્મ સંયોગ વર્તનિત કે સ્વભાવિક કોઇ શુભશી પદ્ધત્યનુ પ્રદાણુ કે ત્યાગ ધરી થકા નથી, માટે વિશુદ્ધ આત્મા જઃ ચેતન દ્રવ્યોમાથી ટાઇને પ્રદાણુ કરતો કે ત્યાગતો નથી.

મોઘા મોઘ મોઘ

આમ ત્યાગ ન્હા ન્હા ન્હા છે, ત્યાગ મૂઢ જુઢ લિંગો (ગિન્દ-નેગ દંભાદિ) ધાગણુ કરી એમ માને છે કે, આ નિગ એજ મોઘ મોઘ છે એ જેની મત્તા છે ? પ્રાપ્ત્યુ બાળ નિગ મોઘતો મોઘ ની રીતે મોઘ મોઘ ? કાણુ કે, અર્ધનો તો તે દેવનુ પત્ર મમત્વ છોડી, અર્ધ નિગ ન્હા, દર્શન-જ્ઞાન-માર્ગીય રૂપ મોઘા મોઘને મોઘ છે, માટે એ બધા અર્ધ કે અન્યના વિગાના નાદ વિગાને ત્યાગી,

કાન કાન-ચાલી જ રહી ગાદી આગેમા જર પાનગી જલને નેદર

જિજ્ઞાસુએ એ જ માહ માગે સમુદય કે, ને માહ કાન કે
 માહમા ન્યાયી તમ જ આન એ, તમ જ સિમલ એ ને, તમ
 જ સમલ એ તે મલી જ તમ રના ભાસ મા ને ને, તમ
 જ, માહ મા રિજે કમન્ય ન્યાયા રિજે માન કાલી ને ને ને ને
 કે માહમા જ પ્ર ના માહ સિ માહ માહ માહ માહ માહ માહ
 માહમા (પ માહ) ર માહમા કે માહ માહ માહ માહ માહ માહ
 માહી માહી રિજે મા માહ માહમા માહ માહ માહ માહ માહ
 માહ માહ માહ, માહ માહમા રિજે મા માહ માહ માહ માહ માહ
 માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ
 માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ માહ

સુભાષિતો

સમયસાર

ગાથા—શ્વાણુગુણેણ વિહીણા એય તુ પયં જહુવિણુ લહંતિ
ત ગિણ્દ શ્વિયદ્ભેદ જદિ ધચ્છસિ કમ્ભપન્નિમોકખ ॥૧

અર્થ—નિર્વિકાર પરમાત્મ તત્ત્વના જ્ઞાન વિના આ પરમપદને ગમે
તેટલાં તપ સાધન કર્યા છતાં કોઈ મેળવી શકતું નથી, માટે તારે જો
કમળાંધનમાંથી મુક્તિ જોઈતી હોય તો તેનો જ સ્વીકાર કર (૨૦૫)

ગાથા—એદ્ભિ રદો શ્વિચ્ચ સંતુગ્ગો હો દિ શ્વિચ્ચ મેદ્ભિ
એદેણ હોદિ તિત્તો હોદ્દિ વ્વદ ઉત્તમં સોકખં ॥

અર્થ—તારે જો પારમાર્થિક સુખ જોઈતું હોય, તો એ પરમાત્મા
તત્ત્વમાં જ નિત્ય લીન રહે, તેમાં જ નિત્ય સતુષ્ટ થા, અને તેમાં
જ નિત્ય તૃપ્ત રહે. (૨૦૬)

ગાથા—જધાંજુ ચ સદાય વિયાણિએ અપ્પજો મદાયં ચ
જધેસુ જો નિગ્ગજ્જિમા કમ્ભ નિમોકખણુ કુણ્ણ ॥

અર્થ—જધનું અરૂપ તથા આત્માનું અરૂપ જાણીને, જે તેનાથી
વિગ્ન થાય છે, તે પોતાની મુક્તિ સાધી શકે છે (૨૦૭)

ગાથા—દ્ધ મો વિપ્પાપ્પ અપ્પા પપ્પાણે મોહિ વિપ્પએઅપ્પા ॥
જદ્ધ પપ્પાણં વિદ્ધ નો તા પપ્પાણેવ પિત્તવો ॥

અર્થ—જો આત્માનું જ્ઞાન પ્રતિ પડે જ થઈ શકે છે, પ્રતિ પડે
આત્માને અન્ય દ્રવ્યોમાંથી છુટો પાડવો, એનો અર્થ જ તેને
જાણવો (૨૦૮)

અર્થ પદાર્થોમાં જેને રાગ, દ્વેષ કે મોહ નથી, તે શ્રમણ જ વિવિધ કર્મોના કાય કરી શકે છે. (૩, ૪૪)

ગાથા પરમાણુપમાણુ વા મુચ્છ દેહાદિયેષુ જરસ પુણો ।
વિન્યદિ જદિ સો સિદ્ધિં ભુ લદદિ સવ્યાગમધગેવિ ॥

અર્થ જેને દેહાદિમાં આણુ માત્ર જેટલી પણુ આસક્તિ છે, તે માનવ ભલેને જ્યાં શાસ્ત્રોમા પારગામી (વિદ્વાન) હોય, છતાં મુક્ત થઈ શકતો નથી (૩, ૩૯)

શ્લોક

શિવમન્તુ સર્વં જગત્ પગદિતનિગતા ભવન્તુ બૃત્તગણા ।
દેવાઃ પ્રયાન્તુ નાગ સર્વત્ર મુખીન્ ભવન્તુ લોકાઃ ॥૧॥
સર્વેપિ સન્તુ મુખીન્ સર્વે સન્તુ નિરામયઃ ।
સર્વે ભદ્રાણિ પરયન્તુ માત્રશિત્ત પાપમાયસેત ॥૨॥

૩૦ શન્તિ ! શાન્તિ ! શાન્તિ !

